

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Stenåldersundersökningar. I. Hällkista vid stenbrottet i Söndrums sn,
Halland

Arne, Ture J.

Fornvännen 2, 139-144

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1907_139

Ingår i: samla.raa.se

STENÅLDERSUNDERSÖKNINGAR

AF

T. J. ARNE.

I. Hällkista vid stenbrottet i Söndrums socken, Halland.

id det på en udde omkr. 6 km. sydväst om Halmstad belägna stenbrottet å Eketånga n:r 5 ligger några meter från branten, som uppstått genom gnejsens bortbrytning, en gräsbevuxen grafhög af rundoval form. Gemenligen kallas den "Sprithögen", ett namn, som härstammar från den tid, då stenbrytningen bedrefs af enskilda stenhuggare och betalningen från de i hamnen lastande skepparne delvis utgick i alkohol. Med anledning af stenbrottets förestående utvidgning hade disponenten för Halmstads stenhuggeriaktiebolag, herr Kuno Peterzen, år 1905 anhållit att få borttaga högen, sedan vetenskaplig undersökning blifvit verkställd. Denna begäran har af Vitterhets Akademien sedermera beviljats, och den i högen funna hällkistan skulle enligt disponentens löfte komma att uppställas på en kulle i närheten.

Redan för en del år sedan undersöktes en annan här befintlig hög af riksantikvarien Montelius, äfven denna gång med anledning af stenbrottets utvidgningstendenser.

Den nu undersökta högen (*fig. 1*), som hade sin största utsträckning i riktningen norr—söder med 23 m:s diameter, och sin minsta med 19,50 m., mätte i höjd 2,07 meter, räknadt från den i nnv. belägna 0-punkten. Den sydöstra randen af högen befann sig 60 cm. under 0-punkten. Upptill var högen tillplattad, och den nästan horisontala platån mätte omkring 8 m. i diameter. Från dess kanter sluttade sidorna jämnt ned till högens rand. Den ståtliga grafhögen bestod af ditförd

flygsand, i hvilken här och där stora stensamlingar blifvit förlagda. Stenarna ligga på olika höjd; de båda största anhopningarna nästan omedelbart under torfven, eljes djupare ned. I nordnordväst gick stenlagret ända ut till högens kant, eljes tycktes det mera hålla sig till midten af högen.

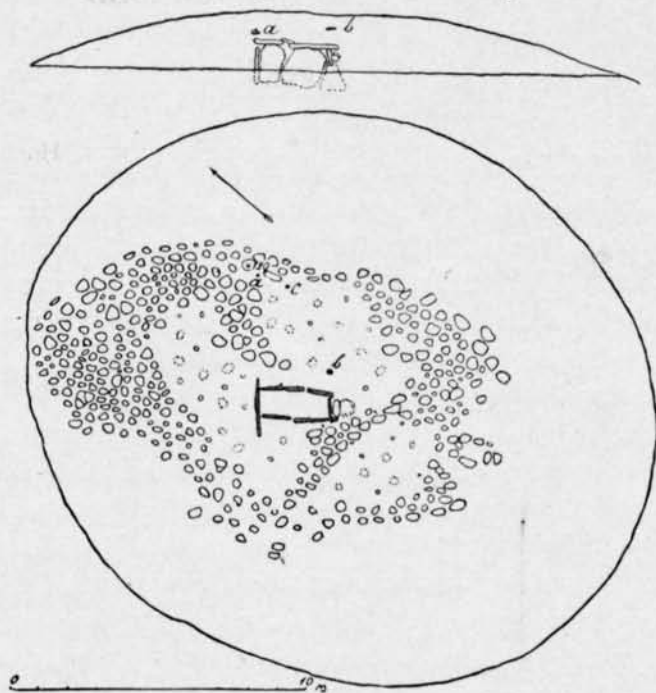

Fig. 1. Grafhög vid stenbrottet i Söndrums socken, Halland.
De prickade stenarna markera djupare ned liggande stenanhopningar.

Vid undersökningen afskalades först torfven från högen, hvarefter sanden bortfördes genom en mot norr anbrakt gång, så att stenarne, som anträffades, så vidt möjligt lämnades orubbade. Under detta arbete anträffades i norra delen af högen vid *a* trenne järnfragment på en sten liggande + 120 cm.; vid *b* nära midten utanför hällkistans östra hörn på 50 till 60 cm:s djup under ytan funnos några kollämningar. Vid *c* omkr. + 80 cm. djupt i högens norra del fanns något förkolnadt trä, liggande i en halfcirkelformig båge med en kordiameter af 60 cm. och ett par dm:s höjd.

Ungefär 9 meter från 0-punkten och 11 meter från den diametralt motsatta punkten låg i riktningen nv.—so. en af ej bearbetade gnejsällar bildad stenkista (*fig. 2*). Dennas största längd uppgick till 280 cm., beräknad efter afståndet från kortsidans häll i nordväst till långsidans yttersta kant i sso. Bredden uppgick till 125 cm., där den var som störst mellan långsidornas ytterväggar.

Kistan bestod, som planen anger, af 3 hällar på hvarje långsida och en tvärhäll på hvarje kortsida. Utanför den sydöstra kortsidans häll låg ett aflångt, något rundadt block

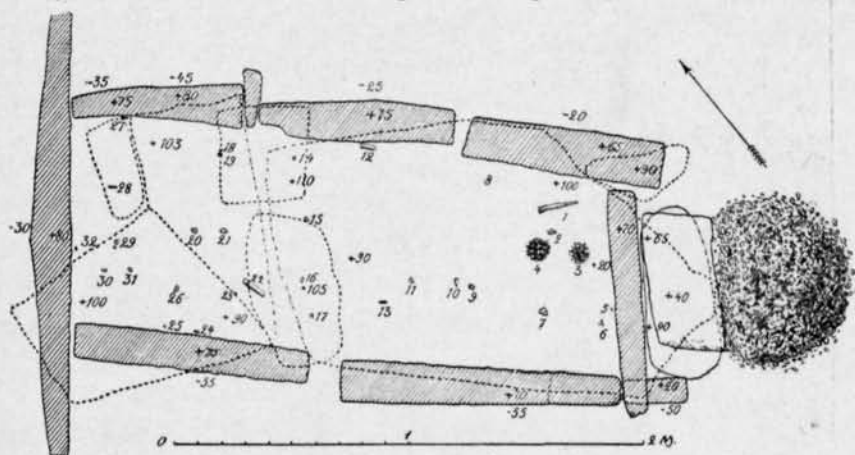

Fig. 2. Hällkistan i högen.

och på detta en mindre häll. Sidohällarna voro nedgräfdade i den ursprungliga marken till ett djup, växlande mellan — 20 och — 55 cm. Alfven torde täcka gnejsgrunden till högst 75 cm:s höjd. Hällarnes tjocklek uppgick till omkr. 16 cm. Kistan täcktes af en mycket stor häll och 2 smärre, som genom sprickning tycktes ha uppstått ur en större. Sprickan mellan den stora och de smärre hällarne skyldes af en liten häll och en rundad sten. En mindre sten låg mellan de båda smärre hällarne ofvanpå det sandlager, som fyllde kistan upp till takhällarne (*fig. 3*).

De ungefär 15 cm. tjocka takhällarne aflyftes och sand-

lagret utgräfdes omsorgsfullt. I grafven anträffades härvid ett antal ben och flintföremål m. m. (Se planen.) Af obrända människoben hittades *tänder* [18, 20, 25, 30, 32], ett stycke af *öfverarmben* (22) och bitar af *skenben* (? 12) samt en *halskota* (26) och ett *fingerben* (27). Alla dessa ben befinna sig i den nordligare hälften af kistan, och, om man får antaga att de ej alltför mycket rubbats under tidernas lopp, t. ex. af mull-

Fig. 3. Efter fotografi af hällkistan.

vadar, tyckas de ha tillhört en individ, som legat på sidan med uppdragna knän och böjda armar. Tänderna till ett antal af 11 eller 12, däraf de flesta oxeltänder, hittades på ett djup af resp. + 18, — 15, + 8, + 4 och + 13 cm. Halskotan låg + 25 cm. djupt, humerus \pm 0 cm., fingerbenet — 5 cm. Siffran 3 utmärker en samling *svartbrända ben*, liggande på + 10 cm:s djup, 16 några *hvita brända ben*. Brända ben anträffades likaledes öfver och under humerus i 22.

De brända benen äro mycket söndersmulade och svåra att bestämma. Enligt meddelande af fil. kand. Hedell, Uppsala,

synes likväl ett ha tillhört en fisk, möjligen en flundra. Då alla de i kistan befintliga benen och föremålen med säkerhet blifvit nedlagda vid samma tillfälle och ingen efterbegravning ägt rum, har fisken efter all sannolikhet nedlagts i kokt tillstånd för att tjäna den aflidne till föda under hans skugglif i grafven. Jag har ingen anledning att antaga, att några af de brända benen skulle ha tillhört en människa, ehuru likbränning från stenålderns slut med säkerhet är uppvisad på nordeuropeiskt kulturområde. (Jfr uppräknigen af grafvar med likbränning i Nordtyskland i Hugo Schumann: *Die Steinzeitgräber der Uckermark*, 1904 sid. 67, 68.)

På ett djup af ± 0 cm. hittades i 8 en fläck med kolbitar.

I grafvens sydöstra del hittades på ett djup af ± 0 cm. tre små *kruk-skärfvor* utan ornament (6) och i motsatta ändan af grafven vid 29 ytterligare en *lerkärtskärfva*. Till

färgen äro bitarne rödgula. En af dem är tämligen kupig trots sin ringa storlek, hvarför kärlet säkerligen varit ganska litet.

Nära sydöstra hörnet låg vid 1 en *flintdolk* på $- 5$ cm:s djup med spetsen riktad mot det sydöstra hörnet. Dolkklingen är mycket smal och upphuggen och skaftet af rombisk genomskärning. Dess längd är 16,8 cm. (*fig. 4*).

På olika ställen i kistan, å ett djup växlande mellan $- 10$ och $+ 25$ cm. anträffades 28 *flintstycken*, af hvilka åtminstone 23 varit utsatta för slag. Å flera kvarsitter å ena

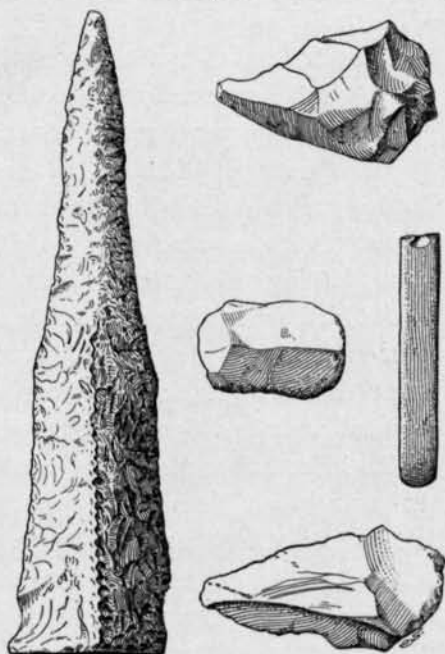

Fig. 4—8. Flintdolk, tre slagna flintstycken, skifferhänge.

sidan ännu kritskorpan. Bäst slagna äro de vid 2, 5, 9, 10, 13, 19, 21, 23 och 24. Formade för något särskildt ändamål kunna de flesta ej sägas vara. Tre äro afbildade å fig. 5—7.

Vid 28, nära den plats där hufvudet legat, hittades på + 10 cm:s djup ett *hängsmycke (amulett?) af skiffer*, en gång afslaget vid hålet i öfre ändan, men sedermera glättadt (fig. 8).

Ett par stycken *svafvelkis* anträffades i kistans västra del — 10 cm. djupt vid 15. Sannolikt ha de tjänat till eldslagning.

Utanför kistans sydöstra gafvel låg på ett djup af — 10 cm. ett tjockt lager af *mussel- och snäckskal* (*Helix m. m.*) samt 2 *flintstycken*. Förmodligen härröra dessa skal från grafmåltiden.

Hällkistan vid Söndrum är lätt att till tiden bestämma. Flintdolken, som hittats i densamma, är betydligt nött och tillhör ett sent utvecklingsstadium, just slutet af hällkistornas tid (*Jfr Sophus Müller: Flintdolkene i den nordiske stenalder, Pl. XXVI*).

Att kistan inneslöt ett enda människoskelett och att den täcktes af en stor hög efter bronsålderns sätt, dessa omständigheter visa också, att grafven står på öfvergången mellan sten- och bronsåldern, alltså tillhör förra hälften af det andra årtusendet före Kr. f.

I Söndrums socken ha åtskilliga fynd af fornsaker från sten- och bronsåldern blifvit gjorda. Vid "Ranagården", en plats, som dock ej återfinnes vare sig å Generalstabens karta eller i Rosenbergs geografiskt-statistiska lexikon, har vid torftäkt på inemot 3 alnars djup hittats 2 yxor af tennfattig brons, ett par små tunna kopparplattor och flera flintyxor, tjocknackade med rektangulär genomskärning. Af de sistnämnda är blott en bevarad (Se Montelius: *Chronologie der älteren Bronzezeit*, sid. 58). I femte bandet af *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* redogör O. Montelius i en uppsats: *Den förhistoriska fornforskningen i Sverige 1880—1881*, för de fynd, som gjorts å "Söndrums utmark" i en stor grafhög nära stenbrottet. Denna innehöll sammanlagdt sex stenkistor af olika storlek med fynd från skilda delar af bronsåldern. Högen har sedermera fått vika för stenbrottet. En hel del enstaka fynd af flintföremål äro likaledes gjorda vid olika gårdar i socknen.